

ELŐSZÓ

A gyümölcsnevek a nyelvhasználat fontos elemei, a szókincsnek jól körülhatárolható rétegét képezik. Történeti forrásokból a legkorábbi szórványemlékektől kezdve gazdagon dokumentálhatók, igen nagy változatosságban élnek a népnyelvben, és a szaknyelvi nomenklatúra kialakulása is nagy múltra tekint vissza. A szótár a magyar történeti szókincstani kutatások sorába illeszkedik, de a téma jellegéből adódóan szorosan kapcsolódik a szaknyelvi-terminológiai és a művelődéstörténeti vizsgálatokhoz is. A gyümölcsnevek tanulmányozása során megkerülhetetlen kérdés magának az elnevezésnek a mechanizmusa, az ember névadó tevékenysége; ezenkívül szembetűnők a névhasználatban jelentkező különbségek mind területileg, mind a tudományos és a mindennapi nyelvhasználat között. Ezek a kérdések a szakembereken kívül a laikus olvasók érdeklődését is felkelthetik.

A szótár a magyar szókincs egy korábban áttekintően nem vizsgált rétegét mutatja be, egyúttal beleilleszkedik azoknak a közelmúltban megjelent kiadványoknak a sorába, amelyek egy-egy szemantikai mező szóállományának a feldolgozására vállalkoztak. Ilyenek például VÖRÖS ÉVÁNAK a gyógynövények és az egzotikus gyümölcsök magyar neveiről írott szótárai (A magyar gyógynövények neveinek történeti-etimológiai szótára. Debrecen, 2008; Egzotikus gyümölcsök magyar neveinek történeti-etimológiai szótára. Debrecen, 1996), KISS JENŐNEK a madárnevekről írt monográfiája (Magyar madárnevek. Bp., 1984) vagy RÁCZ JÁNOS Növénynevek enciklopédiája (Bp., 2010).

A szótár az egyes gyümölcsnevek változásait a legkorábbi, Árpád-kori előfordulásuktól kezdődően jobbra a XIX. század elejéig követi a teljesség igényével; onnantól fogva a nyelvjárási és a pomológiai forrásokat elsősorban a korábbi névanyag továbbélése vonatkozásában használja föl. Ennek oka, hogy a XIX. századtól egyrészt igen jelentős mértékben gyarapodott a nevek száma, másrészt a névadás mikéntje is megváltozott, nagy számban jelentek meg a fantázianevek. Az újabb kori nevek közül ezért csak a legismertebbeket, legelterjedtebbeket tartalmazza a szótár. A hagyományos nyelvtörténeti és nyelvjárási

forrásokon kívül kiemelt figyelemben részesültek a XVII. századtól megjelenő különböző növénytani szakmunkák is. A szótárban 27 gyümölcsfaj neve kapott helyet, ezek eredetének és történetének bemutatása jórészt az etimológiai szótárak segítségével történt. A több mint 400 régi gyümölcsfajtanév magyarázatához viszont – néhány ismertebb név kivételével – nem állt rendelkezésre nyelvészeti szakirodalom. Többnyire a névfejtés a szócikkek legterjedelmesebb része, ezekben képet kaphatunk a név keletkezésének a módjáról, a felhasznált nyelvi eszközökről, a név alaki és jelentésbeli változásairól, a névadásban megnyilvánuló lehetséges motivációkról. A nevek bemutatásában és a címszó megállapításában morfológiai szempontok érvényesülnek: közös címszó alá a lexikális azonosságot mutató nevek kerültek, nem pedig az azonos jelentésű és vonatkozású nevek. A gyakori többnevűsége belső utalások mutatnak rá. A szótárhoz – mely történeti-etimológiai szemléletű, analitikus jellegű elemzést adja a szókincsnek – szorosan kapcsolódik egy tanulmány is (Magyar gyümölcsnevek. Bp., 2018), mely a névállomány belső összefüggéseinek, rendszerkapcsolatainak az összefoglaló, áttekintő vizsgálatra vállalkozik.

Végezetül szeretném megköszönni e helyen mindazt a segítségét, amelyet a munkám során kaptam: külön köszönettel tartozom bírálóimnak, Korompay Klárának és Hoffmann Istvánnak értékes észrevételeikért és javaslataikért; valamint Gallasy Magdolnának, aki a szótár és az elemzés létrejöttét is végigkövette.